

Texter till Albertus-utställningens mineralsamling

Krapplack framställs av rötter från växten krapprot (*Rubia Tinctoria*). Färgämnet är alizarin, och var den dominerande röda lasyren i oljemåleriet fram till vårt århundrade. Alizarin började tillverkas syntetiskt i slutet av 1800-talet. Ej så ljusäkta men det har mycket bra lasyregenskaper, dock ej i kalkfärg.

Karmin eller cochenill-lack finns i utsöndringen från den mexikanska sköldlusen *Coccus Cacti*. Den infördes i Europa av spanjorerna på 1500-talet. Färgen är skönast av alla röda lacker, men bryts ned av solljus på några veckor. Den användes tidigare i smink, bl.a. till läppstift!

Rotholz (från indiskt rödträ) har fått sitt namn på grund av sin likhet med glödande kol. Färgen kallades *Lignum Brasiliae* (eller *Caesalpinia Brasiliensis*), försvenskat till "bresilia-rött", och började användas i Europa på 1200-talet. Det härstammar inte från Brasilien, men man har funnit liknande träslag i detta land.

Cinnober, HgS, (även kallat vermillion) erhålls direkt från naturen i form av bergcinnober, men kan även framställas på syntetisk väg. Cinnober är en av människosläktets äldsta färger och omnämns i egyptiska papyrusskrifter redan 400 f.Kr, och användes förmodligen ännu tidigare i Kina. Färgen är giftig. Den naturliga cinnobern kan variera i färgnyans, men den kan dessvärre i solljus långsamt omvandlas till en svart variant, metacinnabarit.

Blymönja, Pb_3O_4 , finns sparsamt i naturen som mineralet Minium Secundarium, men framställdes redan under Romartiden syntetiskt. Den användes mycket ofta istället för den dyrbarare cinnobern. Giftig! Pigmentet kan oxideras till svart s.k. plattnerit (blydioxid). I de medeltida muralmålningarna kan man ofta se exempel på hur många tidigare röda färger har blivit väldigt mörka.

Järnoxidrött, Fe_2O_3 . En varm rödbrun oxid med många synonymer: Marsrött, engelskt rött, persiskt rött, venetianskt rött, light red m.fl. Kalkäkta, god färgkraft samt bra täckförmåga.

Azurit eller bergsblått är ett basiskt kopparkarbonat med den kemiska formeln $2CuCO_3 \times Cu(OH)_2$. Det användes tidigt i det forntida Egypten, Kina och Japan. Från medeltiden brukades det i Europa. Giftigt! Det kan i starkt solljus omvandlas till det gröna mineralet malakit, som är stabilare.

Malakit, $CuCO_3 \times Cu(OH)_2$, är ett viktigt pigment som förekommer i naturen som ett grönt, ofta svartstrimmigt mineral. Under bronsåldern framställdes koppar genom uppvärmning av malakit. Det är den äldsta briljanta gröna färgen och har använts sedan antiken. Det är kemiskt besläktat med den blåa azuriten. Ljusäkta, hållbar i kalk, giftig.

Atakamit, $Cu_2Cl(OH)_3$. Detta gröna pigment tycks inte ha förändrats genom åren. Som mineral finns det mycket sparsamt i

naturen, bl.a. i Atacamaöknen i Chile, varifrån det fått sitt namn. Vi tror att pigmentet har framställts syntetiskt under medeltiden, eftersom det är så vanligt förekommande i Albertus Pictors måleri.

Grönjord är en grågrön eller brungrön jordart med varierande sammansättning av järnhaltiga kaliumaluminiumsilikater. Den tillhör de vanligaste historiska pigmenten med anor från antiken. Den förekommer i många olika nyanser; Verona och Böhmsk grönjord är de vanligaste, med god beständighet. Den tål kalk och blir vid bränning röd.

Caput mortuum är en järnoxid med kyligt brunviolett ton. Sitt namn "dödens huvud" har den fått genom sin perfekta färgton att måla lik med. Det har använts sedan antiken, men fick stor betydelse först under 1600-talet.

Blyglete, blyoxiden PbO , har många synonymer: **litharge**, **massicot**, blygult m.m. Denna blyoxids förekomst i äldre måleri har varit föremål för vitt skilda åsikter. Numera är färgen så gott som försvunnen inom måleriet.

Gulockra är en naturlig jordfärg innehållande lera och järnoxid. Den förekommer i många olika varianter såsom ljusockra, guldockra och Terra di Siena. Den är ljusäkta och fungerar bra i all teknik.

Elfenbensvart, bensvart (kol) framställs genom förkolning av elfenben eller, vanligen, andra djurben. Fungerar ej bra i kalk.

Kimrök (lampsvart, sotsvart) erhålls ur sotet som utvinns vid upphettning av hartser, oljor, eller tjära. Kimrök består till största delen av kol och är det svartaste av alla pigmenten. Albertus Pictor har använt det till sina språkband. Kimrök används numera företrädesvis till trycksvärta och tusch. Ljusäkta samt bra i alla tekniker.

Blyvitt, $2PbCO_3 \times Pb(OH)_2$. Pigmentet framställdes redan under Romartiden genom att metalliskt bly fick reagera med ättiksyra. Giftigt, ej bra i kalkfärg. Pigmentet är känsligt för svavelföreningar och omvandlas därvid till grå eller svart blysvulfid (PbS). Den kan även oxideras på kalkgrund och bilda svart blydioxid.

Blytenngult, $PbSn_2SiO_7$, framställs genom bränning av metalloxider och kvartssand, och var det viktigaste gula pigmentet under medeltiden, renässansen och barocken. Man kan ofta hitta detta pigment i Albertus Pictors målade glador.

Mörkockra är ett lerjordssilikat innehållande bland annat järn samt något mangan. Den röda nyansen i färgen härrör från en ringa mängd fri järnoxid, medan den mörka, bruna tonen beror på innehåll av mangan. Vid upphettning övergår hydroxiden till ren järnoxid. Färgen blir då mer eller mindre röd ("bränd ockra").

Umbra är ett lerjordssilikat innehållande bland annat mangan och järn. Det är en s.k. jordfärg, med en mörkare brunaktig nyans jämfört med mörkockra.